

(Sapir-Whorf), „która postuluje zależność myślenia i działania od gramatyki i leksyki języka” (s. 18), zarzucają rosyjskiej lingwistyce regres w kierunku esencjalizmu. Teorie te prowadzą do aporii nieprzekładalności, także w języku rosyjskim. Trzy pozostałe teksty w obszarze 4. dotyczą problemów przekładowych w tekstach społeczno-politycznych na przykładzie czasopisma „Osteuropa” (*Irina Pohlen*), oświetlają aspekty przekładu literatury ukraińskiej na niemiecki (*Claudia Dathe*) i dotyczą kwestii nieprzekładalnego w przekładzie (*Elena Petrovskaja*).

Przejrzyście zaprojektowany tom zbiorowy dzięki zróżnicowanym badaniom przekładu kulturowego i językowego zapewnia rzetelny wgląd w przedmiot, który dynamicznie przeformułowuje stanowiska naukowe i koncepcje teoretyczne. Problematyczne pozostaje jednak pytanie, czy przekonuje o tym wizualizacja tego procesu za pomocą stron tytułowych moskiewskiego czasopisma literackiego „Inostrannaja literatura” na frontysepisie.

(*Wolfgang Schlott, przetł. Emilia Kledzik*)

Karol Irzykowski, *A tizedik múzsa. A filmesztétika kérdései*. Fordította: Dabi M. István és Szijártó Imre. Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola – Brozsek Kiadó, Budapest, 2011, ss. 218.

Praca Karola Irzykowskiego *Dziesiąta muza. Zagadnienia estetyczne kina* (1924) doczekała się tłumaczenia na język węgierski dzięki współpracy translatorskiej Imre Szijártó i Istvána M. Dabi. Próba przełożenia studium, poświęconego zagadnieniom filozofii sztuki kinowej wymagała od tłumaczy gruntownych badań językowych, które

miały na celu oddanie w najwyższym stopniu wiernego obrazu języka Irzykowskiego, piszącego o kinie w czasach jego początków. Książkę uzupełniono listą filmów cytowanych przez Autora. Tłumacze dołączyli również notę, omawiającą zaproponowane przez nich językowe ekwiwalenty słów: „kino” [*mozi*] i „film” [*film*] (które są w filmowym żargonie węgierskim synonimami) oraz wyrażenia „sztuka filmowa” [*moziművészet*] – oddanego w tekście przekładu w prostszej formie, jako „film”). I. Szijártó i I.M. Dabi wyjaśniają również powody zachowania przypisów sporządzonych przez Irzykowskiego w oryginale i wskazują zasadniczy problem przekładu dzieła powstałego w 1924 roku, mający związek z identyfikacją wszystkich dzieł i ich autorów, na których powołuje się Autor książki w swojej pracy. Tłumacze zrekomensowali te braki kolejnym załącznikiem do książki – alfabetycznym wykazem ważniejszych twórców sztuki filmowej realizujących swoje projekty w czasach Irzykow-

skiego (m.in. Wegenera, Ruttmana, Reli-dzyńskiego, Ottena, Delluca) oraz pisarzy, krytyków i filozofów w istotnej mierze kształtujących gusty estetyczne pierwszych widzów (Brzozowskiego, Diebolda, Ewersa, Fairbanka, Nielsena, Womeli, Wellsa).

Integralną częścią przekładu jest esej *Nieznany bliski – Karol Irzykowski* pełniący funkcję autorskiego posłowania napisanego przez Szjártó, który w pracy zawodowej zajmuje się tematyką sztuki filmowej i kulturą kinoteatru. Na szczególną uwagę zasługuje zestawienie sylwetki artystycznej Irzykowskiego z dorobkiem intelektualnym Béli Balázsa (1884–1949) [prawdziwe nazwisko: Herbert Bauer] – urodzonego z żydowskiej rodziny węgierskiego krytyka sztuki filmowej, poety, pisarza, estetyka (*Estetyka śmierci*, 1908), twórcy libretta do opery Béli Bartóka *Zamek Sinobrodego* (1911) i jego baletu *Drewniany książę* (1917) tego. Obaj twórcy wydali swoje dzieła poświęcone sztuce filmowej – *Dziesiąta muza* (Kraków) i *Widzialny człowiek* (*Der sichtbare Mensch*, Wiedeń) – w 1924 roku. Zarówno Irzykowski, jak i Balázs traktowali powstającą sztukę filmową jako przestrzeń wyrażającą różnorodności pragnienia wyobraźni i języka. Myślenie o kinie jako nowej formie ukazowania idei, ruchu, rzeczywistości zrekapitulować można przy użyciu dwóch zdaniowych formuł, pochodzących z dzieł omawianych twórców: „kino jest widzialnością obcowania człowieka z materią” (Irzykowski) oraz „film to język” (Balázs). W twórczości obu autorów można bez trudu wyodrębnić nurt tematyczny poświęcony sztuce filmowej: Irzykowski opublikował *Śmierć kinematografu?* (1913) oraz pracę *Człowiek przed soczewką, czyli sprzedane samobójstwo* (1908) a Balázs – *Ducha filmu* (*Der Geist des Films*, 1930), *Kulturę filmu* (*Filmkultura*, 1948) i *Rozważania z zakresu estetyki filmu* (*Filmesztétikai gondolatok*, 1948). Szjártó dostrzega podobieństwo pomiędzy

autorami także na płaszczyźnie biograficznej, życiowej: Irzykowski traci większość swoich zapisów wskutek pożaru mieszkania, z kolei Balázs nie odnalazł zasłużonego miejsca na mapie węgierskiego życia intelektualnego, mimo bogatego dorobku pisarskiego i niekwestionowanego autorytetu.

Translatologiczna praca Szjártó i Dabi jest pierwszym opublikowanym przekładem książki Irzykowskiego, wcześniejsze fragmenty tłumaczeń *Dziesiątej muzy* nigdy nie zostały ogłoszone drukiem. Dzięki starannej edycji i załącznikom uzupełnionym przez tłumaczy eseistycznym portretem Karola Irzykowskiego książka polskiego pisarza ma szansę dopełnić dzieło Balázsa, które ukształtowało węgierską szkołę filozofii kina i sztuki filmowej.

(Kinga Piotrowiak-Junkiert)

„The Sarmatian Review”, Vol. XXI. No 3, September 2011; Vol. XXXII, No 1, January 2012. Editor: Ewa Thompson (Rice University, Houston).

